

УДК: 364-78:81'373.6
DOI

КОГНІТИВНА ПАРАСОЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО АСПЕКТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Приймак Олег, доктор історичних наук, професор, професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Запорізький національний університет.

ORCID: 0000-0003-0896-1431

E-mail: olegpriimak75@gmail.com

Широбокова Ольга, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет.

ORCID: 0000-0002-8041-0944

E-mail: mollyshirobokova@gmail.com

Кирієнко Максим, аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет.

ORCID: 0009-0001-9479-9700

E-mail: maksimknwow@gmail.com

Мета статті – висвітлення потенціалу застосування когнітивної парасолі у дослідженні управлінського аспекту соціальної роботи. Методи її досягнення – когнітивний аналіз та синтез, індукції, дедукції, логічний, класифікації, нарративний. Авторами охарактеризовано причини застосування, сутність, набір дисциплін у вершинах, дослідницькі тріади та принципи використання когнітивної парасолі. Доведено, що когнітивний підхід має достатній дослідницький потенціал як на методологічному, теоретичному, праксеологічному рівнях пізнання, так і на прикладах установи, громади, регіону та інституту держави.

Ключові слова: соціальна робота, когнітологія, управління, ресурси, інновація, когнітивна парасоля, соціальна послуга, організація.

COGNITIVE UMBRELLA OF RESEARCHING THE MANAGEMENT ASPECT OF SOCIAL WORK

Pryimak Oleh, Doctor of History, Professor, Professor in the Department of Philosophy, Public Management and Social Work, Zaporizhia National University.

ORCID: 0000-0003-0896-1431

E-mail: olegpriimak75@gmail.com

Shirobokova Olga, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor in the Department of Philosophy, Public Management and Social Work, Zaporizhzhya National University.

ORCID: 0000-0002-8041-0944

E-mail: mollyshirobokova@gmail.com

Kyrienko Maksym, Postgraduate Student, Department of Philosophy, Public Management and Social Work, Zaporizhzhia National University.

ORCID: 0009-0001-9479-9700

E-mail: maksimknwow@gmail.com

The starting point in the outlined relevance of the article is the thesis that one of the manifestations of the transition of society to the information stage of development is the growth of the role of interdisciplinary research in science. Important in this context is the problem of choosing an effective methodology, which, in the opinion of the authors, can be a cognitive approach. The use of its tools in revealing the managerial aspect of social work is defined as innovative and relevant. The methodological basis of the article is the principles of impartiality, objectivity, comprehensiveness and multifactoriality, the implementation of which became possible through the use of induction, deduction, logical, analysis, synthesis, classification, narrative methods. The purpose of the article is to highlight the potential of using the cognitive umbrella in the study of the managerial aspect of social work. During the writing of the article, it was proven that the use of the cognitive approach in the study of the managerial aspect of social work is due to the interdisciplinary nature of the topic. The authors describe the essence and principles of the application of the cognitive umbrella, the vertices of which are management, legal principles, sociology, professional ethics of social work, the theory of the social service state, social work with different categories of clients. It is concluded that it has sufficient research potential both at the methodological, theoretical, and praxeological levels of cognition, and on the examples of an institution, community, region, and state institute. The formulation of goals and objectives within the triangles of the cognitive umbrella is outlined by the authors with such functions of management in social work as organization, coordination, diagnostics, planning, and optimization.

Keywords: social work, cognitology, management, resources, innovation, cognitive umbrella, social service, organization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним з проявів переходу суспільства до інформаційної стадії розвитку є зростання значущості у науковому світогляді досліджень міждисциплінарного характеру. Важливе місце серед останніх належить тим, предмет яких знаходиться на межі соціальної роботи, публічного управління, соціології, правознавства та етики. Саме до цієї групи належить дослідження управлінського аспекту у сфері соціальної роботи. Актуальним тут стає питання обрання дієвої методології – вибору серед низки міждисциплінарних підходів такого, інноваційність та співставність проблематиці якого не викликала б сумніву. Саме таким, на нашу думку, виступає когнітологія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сукупність наукових досліджень, пов'язаних з предметом нашої публікації, можна умовно поділити на дві групи. Першу з них складають праці, на сторінках яких розкриті питання сутності, змісту, принципів, сфер застосування, етапів розвитку когнітології. У нагоді нам став методологічний доробок таких авторів та прихильників цього міждисциплінарного підходу, як Т. Парсонс, Ч. Луміс, А. Сікурел, Р. Аксельрод, Р. Акофф, Ч. Маруяма, М. Мескон, Ф. Котлер [11, с. 24-27]. Завдяки останнім сформованого вигляду отримали такі дослідницькі інструменти, як когнітивні парасоля, мапи, матриці тощо. До складу другої групи ввійшли праці вітчизняних дослідниць, для яких когнітологія виступила методологічною основою наукових розвідок у сфері соціальної роботи. В цьому контексті згадуємо доробок з питань стилістики соціального обслуговування Ю. Приймак [10], соціальної місії реабілітаційного парку Е. Позднякової-Кирбят'євої [9], традицій і новаторства земських

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

практик у сьогоднішні О. Іванченко [2]. Втім, управлінський аспект функціонування соціальної роботи натеper не став об'єктом когнітивного аналізу, що підсилює актуальність нашої публікації.

Мета статті – висвітлення потенціалу застосування когнітивної парасолі у дослідженні управлінського аспекту соціальної роботи

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку наукового світогляду когнітологія, як один з різновидів міждисциплінарної методології, спрямована на розв'язання складних багаторівневих нестандартних проблем шляхом використання досягнень декількох наук. Використання її головних положень, принципів та інструментарію натеper показало свою ефективність у розвідках соціогуманітарного, соціокультурного та соціальноорієнтованого спрямування [3, с. 9]. Первинним елементом її виступає когнітивна парасоля, шість вершин якої вміщують відповідний темі дослідження перелік дисциплін (див. рисунок 1). Відправним моментом використання її є розуміння того, що вміщені в парасолю трикутники (тріади) мають різний рівень дослідницької значущості та ефективності.

Розв'язання головних цілей та завдань з перспективою отримання найбільш якісних результатів покладене на центральний рівносторонній трикутник (вершини 1-3-5) та прилеглі до нього три рівнобедрені – з вершинами 1-2-3, 3-4-5, 1-5-6 (ці чотири тріади когнітивної парасолі складені із сполосних відрізків). В свою чергу протилежністю їх є перегорнутий, складений із штрих пунктирних сторін, трикутник (вершини 2-4-6), вміщена в якому комбінація дисциплін вважається малоефективною або безплідною. Як показує практика, приклади використання цієї тріади є нечисельними. На останні три тріади когнітивної парасолі – з вершинами 2-3-4, 4-5-6 та 1-2-6 – покладається розв'язання другорядних або допоміжних завдань. Їх значущість визначається навіть візуально, бо ці рівнобедрені трикутники мають одну штрих пунктирну основу. Слід також звернути увагу на особливу роль вершин 1 та 4. До першої доєднані всі тріади верхньої частини когнітивної парасолі. Друга, в свою чергу, є спільною для трикутників нижнього сектору.

Зазначимо, що ще у 90-х рр. ХХ ст. набір дисциплін об'єднаних у когнітивну парасолю був статичним. До складу його входили соціальна філософія, лінгвістика, теорія управління, теорія штучного інтелекту, когнітивна психологія та нейрофізіологія [6, с. 19]. Разом з цим, протягом останньої чверті століття, ідея універсальності цього набору в дослідженнях з когнітологічною методологічною основою зазнала не лише критики, а й спровокувала дискусію серед науковців. Натеper широкого визнання отримала думка про доречність підбору шести дисциплін або їх груп у парасолю у відповідності до мети і завдань дослідження, складності проблемного поля, спектру наукових орієнтирів пошукача. Виходячи з цього когнітивна парасоля дослідження управлінського аспекту соціальної роботи, на нашу думку, складається з наукового доробку наступних галузей знань: 1) менеджменту (-соціальної роботи та -організації); 2) правознавства (правових засад соціальної роботи та цивільного права); 3) публічного управління (теорії соціально-сервісної держави та державної соціальної політики); 4) соціології (-соціологія соціальної роботи та -особистості); 5) соціальна робота з різними групами клієнтів; 6) професійної етики (деонтології та консенквенціалізму) соціальної роботи.

У відповідності до наведених вище правил використання головних та другорядних трикутників у когнітивній парасолі, перейдемо до висвітлення тих наукових проблем та завдань, що можуть бути розкриті в межах теми нашої публікації.

Застосування досягнень дисциплін центральної тріади (вершини 1-3-5) дозволяє побачити та охарактеризувати сутність управлінського аспекту у соціальній роботі. В загальному розумінні, вона полягає у створенні теоретичної моделі

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

ціннісноорієнтованого, адаптивного, ефективного, інтегративного соціального управління, розробці нових публічно-управлінських підходів у сфері соціальної роботи, зорієнтованості її на задоволені потреб осіб, які потрапили у складні життєві обставини, в межах існуючої державної соціальної політики засобами соціальноорієнтованих програм. На макроуправлінському рівні ця сутність корелюється з такими фундаментальними основами теорії соціально-сервісної держави, як участь громад у формуванні соціальної політики, гарантований доступ клієнтів до якісних соціальних послуг, синтез соціальної допомоги та соціального інвестування [1, с. 32]. Ретрансляція їх на системі соціальної роботи визначає основи стратегічного управління структурними та інфраструктурними елементами останньої, підходи до оцінки ефективності соціальноорієнтованих програм, діагностики та підвищення якості соціальних послуг [13, с. 24].

Науковий доробок центральної когнітивної тріади дозволяє сформулювати перелік практичних завдань управління у соціальній роботі, серед яких найбільш значущими виступають: 1) розробка стратегій розвитку соціальної інфраструктури в міських та територіальних громадах; 2) створення клієнтоорієнтованої інтегративної моделі соціальної роботи на рівні громад з урахуванням таких принципів публічної влади, як доступність, відкритість, прозорість, зорієнтованість на наданні послуг; 3) популяризація та дотримання на місцевому рівні стандартів якості соціальних послуг з градацією їх для різних категорій клієнтів; 4) залучення громадськості до контролю ефективності і результативності публічно-управлінських механізмів регулювання та розвитку соціальної роботи; 5) розробка, впровадження та вдосконалення програм перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу закладів сфери соціальної роботи. Тобто, зміст об'єднаних в одну тріаду принципів теорії соціально-сервісної держави, менеджменту соціальної роботи, соціальної роботи з різними категоріями клієнтів дозволяє побачити напрями гармонізації державної соціальної політики з місцевими ініціативами у досліджуваній сфері, оптимізації діяльності соціальноорієнтованих закладів, їх персоналу у відповідності до потреб клієнтів.

Прилеглою до центральної є основна тріада з вершинами 1-2-3. Теорія соціально-сервісної держави в цьому трикутнику виступає ідеологічно-ціннісною основою дослідження управлінського аспекту соціальної роботи. Особливо значущими тут виступають ідеї гарантованого права на соціальне обслуговування, пріоритетності особистої гідності людей з особливими потребами, їх соціальної інтеграції та активної участі у житті громади, соціального партнерства [13, с. 17]. Науковий доробок в галузях цивільного права та правових засад соціальної роботи виступає в тріаді у якості об'єкту нормативного регулювання сфери соціального обслуговування та допомоги, забезпечення гарантій та прав людини в соціальній сфері, регламентації функцій, обов'язків та відповідальності профільних закладів, установ та організацій [12, с. 82]. У якості практичного організаційного інструменту розглядається тут менеджмент соціальної роботи, визначальна роль в якому належить питанням управління трудовими ресурсами, організаційними процесами, а також ефективності адміністративних технологій соціального обслуговування. Відтак, на мікрорівні ця сума праксеологічних досягнень дисциплін дозволяє розробляти рекомендації з оптимізації управлінських моделей соціальних служб, впровадження нових форм соціально-адекватного менеджменту, підвищення ефективності та соціальної відповідальності прийняття рішень. На макрорівні її дослідницький потенціал полягає у формуванні таких принципів управління в соціально орієнтованій діяльності, які роблять її фахово організованою, юридично захищеною та ціннісно вмотивованою.

На третю основну тріаду (вершини 1-5-6) покладене завдання моделювання такого типу управління в соціальній роботі, визначальними рисами якого стали б

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

антропоцентризм, гуманізм, емпатійність, гнучкість [14, с. 12]. На практиці це означає спрямування досягнень трьох наук на формування ціннісно орієнтованого, адаптивного, етично відповідального, професійного, клієнто центричного, ефективного стилю управління у закладах сфери соціальної роботи. При цьому, з менеджменту організації та соціальної роботи найбільш корисними, на нашу думку, стануть знання про технології оцінки результативності соціальних програм, управління та мотивацію персоналу, організаційну культуру, стратегічне та оперативне планування, соціальне лідерство, комунікативні структури [8, с. 72]. Науковий доробок деонтологічної та консенсвенціональної складових етики соціальної роботи може бути спрямований на формування ціннісної основи управлінських рішень, принципів гідності, справедливості, конфіденційності у співробітників та керівництва профільних закладів, а також емпатійності, цілерациональності, професійної та комунікативної компетентності при обслуговуванні клієнтів [14, с. 56]. В свою чергу, значущість третьої дисципліни в цьому когнітивному трикутнику полягає в окресленні впливу вікових особливостей та мотиваційної структури клієнтів на логіку соціального обслуговування, оцінці ефективності програм через призму якості життя осіб з інвалідністю, дітей-сиріт, людей похилого віку, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, формуванні дієвого комунікативного простору між соціальними працівниками та представниками контактної цільової групи [4, с. 28].

Остання тріада когнітивної парасолі, що тяжіє до вершини 1 є, за своєю суттю, допоміжною і складається із наукових здобутків правових засад, менеджменту та професійної етики соціальної роботи (вершини 1-2-6). В дослідженні управлінського аспекту соціальної роботи вона дозволяє, з одного боку, побачити потенціал чи перспективи переходу від технократичного, раціонально бюрократичного, формалізованого керівництва до комплексного, гуманістичного, людино центричного, ефективного управління, а з іншого – систематизувати та узагальнити знання про напрями пошуку охарактеризованих вище когнітивних тріад. В цьому контексті з вершини 1 у нагоді стануть теоретичні надбання про механізми планування та контролю, ресурсного забезпечення діяльності, кадрової політики, про методи моніторингу, оцінки ефективності та управління внутрішньо організаційними процесами, про еталонні стратегії організації та проектування соціальних служб в умовах кризи чи в зонах посткатастроф, основи командної роботи; з вершини 2 – про організаційно-правові засади функціонування закладів соціальної сфери, про механізми державного контролю діяльності профільних організацій різних форм власності, про права і юридичні обов'язки суб'єктів та клієнтів соціальної роботи; з вершини 6 – про етичні стандарти прийняття рішень та стилі соціального лідерства, про принципи етики у розв'язанні організаційних конфліктів та конфліктів інтересів.

Спільним ключовим моментом трьох останніх характеризованих у цій публікації трикутників когнітивної парасолі – з вершинами 3-4-5, 2-3-4 та 4-5-6 – є визначальна роль таких спеціальних соцтеорій, як соціологія соціальної роботи та соціологія особистості. При цьому, перша з цих тріад є основною, а дві останні несуть у собі навантаження допоміжного характеру.

Потенціал дослідження управлінського аспекту соціальної роботи трикутника 3-4-5 полягає у тому, що єдність вміщеного у ньому наукового доробку сприяє соціальній чутливості та формує візію системи публічного управління, забезпечує пріоритет людини у фокусі соціальної політики, на основі емпіричних даних дозволяє будувати адаптивні та диференційовані моделі соціального обслуговування. Крім того, в ньому закладено теоретико-методологічне підґрунтя моніторингу ефективності соціальної роботи [5, с. 69]. Значущими тут, наприклад, стали б теми відповідності існуючих

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

соціальноорієнтованих практик принципам соціально-сервісної держави, визначення соціальних потреб і очікувань клієнтів соціальноорієнтованих закладів, сутності диференційованих стратегій соціального обслуговування в залежності від категорії клієнтів, змісту безбар'єрного простору у соціальній роботі, впливу державної соціальної політики на соціальну ідентичність особистості клієнта [7, с. 89], комунікативних та публічно-управлінських механізмів зворотного зв'язку між клієнтами та соціальноорієнтованими інституціями, якості соціальних послуг, ефективності діяльності закладів сфери соціальної роботи.

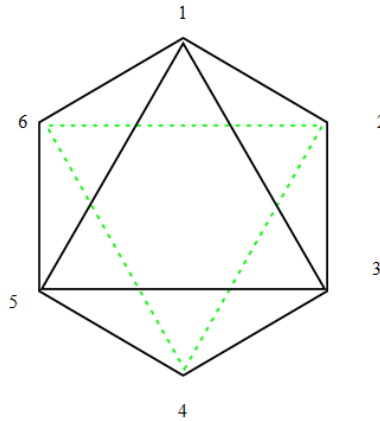
Об'єднання в тріаді досягнень соціології і правових засад соціальної роботи, принципів теорії соціально-сервісної держави (вершини 2-3-4) покликане розв'язати такі дослідницькі завдання, як: 1) оцінка ефективності публічно-управлінських механізмів у системі соціального обслуговування і захисту, 2) соціологічний аналіз правових механізмів дотримання прав клієнтів у процесі управління соціальними послугами, 3) дослідження форм участі громадськості у прийнятті публічно-управлінських рішень щодо розвитку соціальної роботи в громаді. В свою чергу, найбільш вагомими дослідницькими завданнями тріади 4-5-6 можуть бути визнані наступні: 1) вивчення ієрархії очікувань і досвіду клієнтів соціальноорієнтованих закладів; 2) аналіз відповідності повсякденних практик соціального працівника нормам професійного етичного кодексу; 3) соціологічна оцінка впливу стилю управління на якість соціальних послуг; 4) визначення впливу соціального обслуговування та допомоги на самооцінку клієнта; 5) оцінка професійної, комунікативної та етичної компетентності соціального працівника у роботі з різними категоріями клієнтів; 6) аналіз впливу соціального супроводу на процес соціалізації та ресоціалізації особистості.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Таким чином, міждисциплінарність теми управлінського аспекту соціальної роботи обумовила використання когнітивного підходу у якості методології її розкриття. Специфіка предмету визначила склад його базового інструменту – когнітивної парасолі – який містить науковий доробок менеджменту-, правових засад-, соціології-, професійної етики соціальної роботи, теорії соціально-сервісної держави, соціальної роботи з різними категоріями клієнтів. Різновиди когнітивних тріад останніх мають достатній дослідницький потенціал як на методологічному, теоретичному, так і праксеологічному рівнях пізнання. Формулювання цілей та завдань в межах трикутників когнітивної парасолі окреслене такими функціями управління в соціальній роботі, як діагностика, організація, координація, планування та оптимізація. На прикладах установи, громади, регіону та інституту держави релевантність застосування когнітивного підходу у дослідженні управлінського аспекту соціальної роботи є достатньою. Перспективи подальшого дослідження висвітленої у публікації теми можуть бути пов'язані з розкриттям проблем валідності таких інструментів наукового пізнання, як когнітивна мапа та матриця когнітивних стилів.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Рисунок 1

Когнітивна парасоля дослідження управлінського аспекту соціальної роботи

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Вороніна Ю. Є. Теорія та практика публічного управління та адміністрування. Навчальний посібник. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2020. 204 с.
- 2.Іванченко О.О. Традиції та новаторство земських практик у соціальній роботі в Україні. дис. ... докт. філософії (Phd) за спец. 231 Соціальна робота. Запоріжжя, 2021. 246 с.
- 3.Коч Н. В. Когнітивна лінгвістика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв : Іліон, 2021. 132 с.
- 4.Кочуей Т.Д., Бойко О. М. Соціальна робота з різними групами клієнтів : навчальний посібник. Умань : ФОП Жовтий О.В., 2016. 278.
- 5.Лукашевич М.П., Шандор Ф.Ф. Соціологія соціальної роботи: теорія та практика: Підручник Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2018 232 с.
- 6.Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних процесів: науковий посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ: «Видавництво Людмила» 2022. 420 с.
- 7.Мейжис І. А. Соціологія особистості : навч. посібник для студентів факультетів соціології університетів. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 204 с.
- 8.Назарчук Т. В. Менеджмент організацій. Навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 560 с.
- 9.Позднякова-Кирбят'єва Е.Г. Когнітивний спектр формування соціальної місії реабілітаційного парку. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 20(6). 2017. 40-45. <https://doi.org/10.15421/171782>
- 10.Приймак Ю. О. Тривимірна матриця як інструмент діагностики стиля соціальної допомоги вдома. *The VI International Science Conference «Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society»*, February 23 – 26, 2021, Sweden. Stockholm: International Science Group. С. 546-550.
- 11.Сардак С.Е., Братчікова Ю.К. Трансформація когнітивних підходів до пізнання. *Глобальні та національні проблеми економіки* 2017. № 17. <http://globalnational.in.ua/archive/17-2017/8.pdf>
- 12.Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
- 13.Тимошко Г. М. Менеджмент соціальної роботи: навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 308 с.
- 14.Хлебик С. Р. Етика соціальної роботи: навчально методичний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 221 с.
- 15.Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник: в 2 т. Т. 1. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

16. John A. Groeger. Trafficking in cognition: applying cognitive psychology to driving. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, Vol. 5, Is. 4, 2002. Pag. 235-248.

REFERENCES

1. Voronina, Yu. Ye. (2020) Teoriia ta praktyka publichnoho upravlinnia ta administruvannia. Navchalnyi posibnyk. Melitopol : TOV «Kolor Prynt». 204 s. [in Ukrainian]
2. Ivanchenko, O.O. (2021) Tradytsii ta novatorstvo zemskykh praktyk u sotsialnii roboti v Ukraini. dys. ... dokt. filosofii (Phd) za spets. 231 Sotsialna robota. Zaporizhzhia. 246 s. [in Ukrainian]
3. Koch, N. V. (2021) Kohnityvna lnhvistyka: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. Mykolaiv : Ilion. 132 s. [in Ukrainian]
4. Kochuei, T.D., Boiko, O. M. (2016) Sotsialna robota z riznymy hrupamy kliientiv : navchalnyi posibnyk. Uman : FOP Zhovtyi O.V. 278 s. [in Ukrainian]
5. Lukashevych, M.P., Shandor, F.F. (2018) Sotsiolohiia sotsialnoi roboty: teoriia ta praktyka: Pidruchnyk Uzhhorod: TOV «RIK-U». 232 s. [in Ukrainian]
6. Maksymenko, S., Derkach, L., Kirychevska, E., Kasynets, M. (2022) Psykholohiia kohnityvnykh protsesiv: naukovyi posibnyk. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka. Kyiv: «Vydavntstvo Liudmyla». 420 s. [in Ukrainian]
7. Meizhys, I. A. (2017) Sotsiolohiia osobystosti : navch. posibnyk dlia studentiv fakultetiv sotsiolohii universytetiv. Mykolaiv : Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly. 204 s. [in Ukrainian]
8. Nazarchuk, T. V. (2016) Menedzhment orhanizatsii. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury». 560 s [in Ukrainian]
9. Pozdniakova-Kyrbiat'ieva, E.H. (2017) Kohnityvnyi spektr formuvannia sotsialnoi misii reabilitatsiinoho parku. Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani, 20(6). 40-45. <https://doi.org/10.15421/171782> [in Ukrainian]
10. Pryimak, Yu. O. (2021) Tryvimirna matrytsia yak instrument diahnostryky styliia sotsialnoi dopomohy vdoma. The VI International Science Conference «Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society», February 23 – 26, 2021, Sweden. Stockholm: International Science Group. C. 546-550. [in Sweden]
11. Sardak, S.E., Bratchikova, Yu.K. (2017) Transformatsiia kohnityvnykh pidkhodiv do piznannia. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. № 17. <http://globalnational.in.ua/archive/17-2017/8.pdf> [in Ukrainian]
12. Semyhina, T. (2020) Suchasna sotsialna robota. Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu. 275 s. [in Ukrainian]
13. Tymoshko, H. (2011) M.Menedzhment sotsialnoi roboty: navchalnyi posibnyk. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M. 308 s. [in Ukrainian]
14. Khliebik, S. R. (2023) Etyka sotsialnoi roboty: navchalno metodychnyi posibnyk. Nizhyn : NDU im. M. Hoholia. 221 s. [in Ukrainian]
15. Yanovytska. H.B., Kucher, V.O. ta in. (2014) Tsyvilne pravo Ukrainy: pidruchnyk: v 2 t. T. 1. Lviv: «Novyi Svit-2000». 444 s. [in Ukrainian]
16. John, A. (2002) Groeger. Trafficking in cognition: applying cognitive psychology to driving. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, Vol. 5, Is. 4. Pag. 235-248. [in USA]